

Тараба І. О.,

Житомирський державний університет ім. Івана Франка, м. Житомир

СОМАТИЧНИЙ СЕКТОР ЯК АНТРОПОКУЛЬТУРНА КОНСТАНТА НІМЕЦЬКОЇ ФРАЗЕОЛОГІЧНОЇ КАРТИНИ СВІТУ

У статті досліджено соматичний сектор німецької фразеологічної картини світу, з метою здійснення узагальнюючого аналізу фразеологізмів з соматичним компонентом, встановлення обсягу поняття “соматизм” та виявлення частотності компонентів-соматизмів на матеріалі лексикографічних джерел

Ключові слова: *соматизм, фразеологізми з соматичним компонентом, німецька фразеологічна картина світу.*

The article deals with somatic sector of the German phraseological picture of the world. The aim of this study is a general analysis of the phraseological units with a somatic component, the identification of the content and volume of the term called “somatizm” and determining the frequency of the component-somatizm on the basis of lexicographic sources.

Key words: *somatizm, phraseological units with a somatic component, the German phraseological picture of the world.*

Соматична фразеологія яскраво демонструє універсальність та своєрідність мови, яка акумулює національні традиції розуміння, бачення людини та явищ оточуючого світу. “Той факт, що дійсність представлена в різних мовах по-різному, – пише Л. Н. Йорданська, – проявляється навіть у такій, здавалося б, об’єктивній, універсальній сфері, як тіло людини” [2, с. 397].

Соматичний код як один з універсальних кодів німецької мови актуалізується при категоризації дійсності та бере участь в описанні багатьох сфер життєдіяльності людини, декодує специфічне бачення світу, притаманне німецькій культурі, що обумовлює постійний інтерес науковців та *актуальність* дослідження фразеосемантичного поля німецької мови “соматизми”. Тілесний досвід – це необхідна складова людського існування, умова його повноти та цілісності [3, с. 54].

Метою нашого дослідження є загальний аналіз соматичного сектору німецької фразеологічної картини світу, а саме, встановлення об’єму німецьких фразеологізмів з соматичним компонентом та виявлення частотності компонентів-соматизмів на матеріалі лексикографічних джерел.

Найменування тіла людини в цілому, його зовнішніх та внутрішніх частин і органів входять до компонентного складу значної кількості німецьких фразеологізмів, де соматизми репрезентуються як тематичні індикатори. А. Д. Райхштейн встановив, що серед 17 німецьких найбільш частотних іменників у складі фразеологізму виявлено 11 лексичних соматизмів, а саме,

таких лексем, як *Hand, Kopf, Auge(n), Herz, Ohr, Fuß, Hals, Mund, Bein, Nase, Finger* [4, с. 93]. До аналогічних результатів приходять і К. Пальм: перші три позиції з точки зору фразеологічної активності в німецькій мові серед іменників відповідно займають *Hand, Auge* та *Kopf* [9, с. 38].

Варто зауважити, що у нашому дослідженні до обсягу поняття “соматизм” ми віднесли не лише частини тіла людини, але й методом суцільної вибірки виявили фразеологічно активні соматизми представників фауни: тварин, птахів, риб та ін., так як вони без сумніву належать до області соматичної лексики та фразеології. Крім того, ми розділяємо позицію тих науковців, які поруч з назвами частин тіла людини та тварини виділяють також іменники, які лексично репрезентують різноманітні характеристики та реакції суб’єкта: *Atem, Blick, Schritt* [9, с. 39], термінологічні прикметники *pectoral, dental, muskular*, а також дієслова на позначення функцій, які здійснюються органами людини: *atmen, blinzeln, verdauen* [5, с. 76].

Усі фразеологічно активні ЯС (ядерні слова) (*Kernwörter*) в межах соматичної фразеології розподіляються наступним чином [4, с. 92]:

1) **Максимально частотні ЯС** (кількість утворених ФО (фразеологічних одиниць) – більше 80): 4 лексеми, 480 ФСК (фразеологізмів з соматичним компонентом): *Hand, Auge, Herz, Kopf*.

2) **Високочастотні ЯС** (кількість утворених ФО – 21-80): 16 лексем, 586 ФСК: *Bein, Blut, Finger, Fuß, Gesicht, Haar, Hals, Haut, Leib, Maul, Mund, Nase, Ohr, Rücken, Seele, Zunge*.

3) **Середньочастотні ЯС** (кількість утворених ФО – 6-20): 41 лексема, 422 ФСК: *Arm, Arsch, Bart, Bauch, Brust, Buckel, Daumen, Faust, Ferse, Fell, Fleisch, Galle, Gift, Haupt, Hintern, Horn, Kehle, Klappe, Knie, Knochen, Leder, Lippe, Lunge, Magen, Mark, Nacken, Nerv, Pelz, Rachen, Schädel, Schnabel, Schnauze, Schoß, Schulter, Schwanz, Schweiß, Seite, Stirn, Träne, Wasser, Zahn*.

4) **Низькочастотні ЯС** (кількість утворених ФО – 1-5): 124 лексеми, 241 ФСК: *Achsel, Ader, Affenzahn, Argusaugen, Augapfel, Backe (1 – щока; 2 – сідниця), Balg, Bärenhaut, Birne, Blase, Bockhorn, Brummschädel, Busen, Dach, Däumchen, Dez, Dickkopf, Elle, Ell(en)bogen, Engelszunge, Falte, Faser, Fäustchen, Feder, Fingerspitze, Fischblut, Fittich, Flügel, Fratze, Fresse, Freiersonfuß, Froschblut, Fühler, Fußzehe, Gänsehaut, Gaumen, Gebein, Geist, Genick, Gerippe, Giftzahn, Glied, Goderl, Grüßfuß, Gurgel, Hammelbeine, Händchen, Handgelenk, Hasenfuß, Hasenherz, Herzblut, Hinterbein, Hinterhand, Hinterkopf, Hirn, Hühnerauge, Hundeschnauze, Hungerpfote, Kalbsfell, Karton, Katzendreck, Kindesbein, Klaue, kleiner Finger, Köpfchen, Körper, Krallen, Kratzfuß, Kreuz, Kriegsfuß, Krokodilsträne, Krone, Kropf, Kuhhaut, Kuppelpehl, Kussband, Lamäng, Lämmerschwänzchen, Leber, Lende, Lid, Löffel, Löwenhaut, Mäulchen, Menschenseele, Nabel, Nagel, Nasenspitze, Niere, Organ, Pelle, Pferdefuß, Pfote, Plauze, Puls, Pupille, Ranzen, Riecher, Rippe, Rotz, Rübe, Rückgrat,*

Schafleder, Schafspelz, Scheißdreck, Scheiße, Scheitel, Schuppe, Schwarte, Speichel, Spucke, Stielauge, Straußenmagen, Tanzbein, Tränendrüse, Urin, Vorhand, Wanst, Wimper, Wirbel, Zahnfleisch, Zehe, Zopf.

Отже, ідея візуальності концептуалізації займає провідну позицію, крім того, презентується також висока фразеологічна активність функціональних соматизмів людини, з якими пов'язані переважно різні види діяльності (*Kopf* – мислення; *Hand* – (фізична) дія; *Mund* – мовлення, прийом їжі; *Bein* – рух), способи отримання інформації (*Auge* – зір; *Finger* та *Haut* – відчуття; *Nase* – нюх; *Ohr* – слух) та її обробки (*Herz* та *Seele* – почуття, емоції; *Gesicht* – міміка).

Серед соматизмів німецької мови фразеологічному переосмисленню підлягають позначення частин тіла людини, більша частина ЯС фразеологізмів з соматичним компонентом – позначення видимих частин тіла.

За допомогою фразеологізмів з соматичним компонентом людина описує і оточуючий світ, і простір, і час, і зовнішні якості, і внутрішні властивості, діяльність, поведінку, крім того, відбувається вираження почуття-стану або почуття-відношення до кого-, чого-небудь: *zur Hand haben/sein, jmdm. (schwer) im Magen liegen, eine gute Nase für etwas haben, einer Sache zu Leibe rücken, einer Flasche den Hals brechen, Jahre auf dem Buckel haben, ein großes Mundwerk haben, mit dem Arsch auf Grundeis gehen, jmdm. Löcher in den Bauch fragen, die Ohren spitzen / aufsperrn / aufmachen, etwas frisst an jmds. Leber, Musik im Blut haben, ein guter Kopf sein* та ін.

Увесь зовнішній та внутрішній атлас тіла умовно може репрезентуватися у тричастинній композиції – верхня, серединна та нижня складові людини. Матеріал переконуює: кожна з цих частин тим чи іншим своїм елементом бере участь у створенні фразеологічних образів у фразеологічному описі світу.

Проілюструємо це на прикладах:

1) верхня частина людини (*Oberteil des Menschen*): *in aller Munde sein, ein bekanntes Gesicht sehen, jmdm. den Kopf vollmachen / vollreden, jmdm. mit etwas in den Ohren liegen, etwas auf den Hals bekommen, jmdm. den Kopf schwer machen, jmdm. jmd. vor die Nase setzen, jmdn. / etwas nicht aus den Augen lassen, nicht über seine Nasenspitze hinaussehen, eine boshafte / böse / giftige Zunge haben, etwas mit eiserner / frecher Stirn behaupten, trockene / durstige Lippen haben, immer eine trockene Kehle haben, jmdm. klebt die Zunge am Gaumen, sich in die Haare geraten, um des Kaisers Bart streiten, der Zahn der Zeit* та ін.;

2) серединна частина людини (*Mittelteil des Menschen*): *einen zur Brust nehmen, sich etwas unter den Nagel reißen, jmdm. in den Rücken fallen, es läuft jmdm. (eis)kalt den Buckel hinunter, das Herz rutscht jmdm. in die Hose, sich die Finger schmutzig machen, alle Hände voll zu tun haben, sich den Bauch vollschlagen, aus tiefster Seele bedauern, frisch / frei von der Leber weg (reden / sprechen), breite Schultern haben, jmdm. (mächtig) an die*

Nieren gehen, jmdm. ist flau im Magen, alles nach seiner Elle messen, in einem Atemzug, nichts auf den Rippen haben, einen langen Arm haben та ін.;

3) нижня частина людини (*Unterteil des Menschen*): *jmdm. zu Füßen liegen, etwas /jmdn. am Bein haben, jmdm. in den Arsch kriechen, weich in den Knien werden, jmdm. auf den Fersen folgen, jmdm. auf die Zehen treten* та ін.;

4) загальні компоненти для тіла людини, а також цілісний, здебільшого вертикальний опис людини (*allgemeine Komponenten des Menschenkörpers und vertikale Menschenbeschreibung*): *vom Fleisch fallen, wie er leibt und lebt, einen sechsten Sinn (für etwas) haben, jmdn. bis aufs Blut aussaugen, jmdm. das Mark aus den Knochen saugen, (Menschen) aus Fleisch und Blut, die Muskeln spielen lassen, mit Leib und Seele, sich wohl in seiner Haut fühlen, Nerven wie Drahtseile haben, jmdm. das Fell über die Ohren ziehen, sich bis auf die Knochen blamieren, kein Organ für etwas haben, keinen trockenen Faden mehr am Leib haben, nass bis auf die Knochen, eine brave/ehrliche/lustige Haut sein, von Kopf bis Fuß* та ін.

Підсумовуючи, слід зазначити, що фразеологізми з соматичним компонентом демонструють високу фразеологічну активність. За підрахунками Райхштейна ФСК складають 15-20% усіх фразеологізмів сучасної німецької мови, а отже їй потребують комплексного дослідження, так як уявлення про власне тіло керує світосприйняттям та його мовною репрезентацією, а й отже, транлює особливості культурного простору буття людини.

Література:

1. Денисенко С. Н. Словник-довідник з фразеологічної деривації на основі існуючої фразеології німецької мови з перекладом прикладів на українську та російську мови. – Вінниця, НОВА КНИГА, 2005. – 288 с.
2. Иорданская Л. Н. Лингвистика частей тела // Семиотика. Лингвистика. Поэтика: К столетию со дня рождения А. А. Реформаторского. – М., 2004. – С. 397.
3. Никитина Е. С. Игры с телом // Журавлев И. В., Никитина Е. С., Сорокин Ю. А., Реут Д. В., Тхостов А. Ш. Психосемиотика телесности / Под общ. ред. и с предисловиями И. В. Журавлева и Е. С. Никитиной. – М., 2005. – С. 54.
4. Райхштейн А. Д. Сопоставительный анализ немецкой и русской фразеологии / А. Д. Райхштейн. – М.: Просвещение, 1980. – С. 92-93.
5. Domseiff F. Der deutsche Wortschatz nach Sachgruppen mit alphabetischem Generalregister / F. Domseiff, U. Uasthoff, H. E. Wiegand. – Berlin: de Gruyter, 2004. – 933 s.
6. Duden in zwölf Bänden. Redewendungen. Wörterbuch der deutschen Idiomatik. 3., überarbeitete und aktualisierte Auflage. Dudenverlag. Mannheim / Leipzig / Wien / Zürich, Band 11, 2008. – 959 s.
7. Friederich W. Moderne deutsche Idiomatik. Alphabetisches Wörterbuch mit Definitionen und Beispielen. Max Hueber Verlag. München, 1976. – 565 s.
8. Hetzel S. Wie der Deutsche spricht. Melchior Verlag. – Leipzig, 1896. – 355 s.
9. Palm Ch. Phraseologie: Eine Einführung / Ch. Palm. – Tübingen: Narr, 1995. – 130 s.